

«Край в епоху диктатур»

Олег Бажан,

*кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
відділу історії державного терору радянської доби
Інституту історії України НАН України;*

Вадим Золотарьов,

*кандидат технічних наук, доцент
Харківського національного радіоелектроніки*

ПЕРШИЙ НАЧАЛЬНИК ОДЕСЬКОГО ГУБЕРНСЬКОГО ВІДДІЛУ ДПУ (СЕМЕН СЕМЕНОВИЧ ДУКЕЛЬСЬКИЙ)

Згідно з постановою ВУЦВК від 22 березня 1922 року Всеукраїнська надзвичайна комісія (ВУЧК) та її органи на місцях ліквідовувалися, а замість неї організовувалося Державне політичне управління (ДПУ) при Народному комісаріаті внутрішніх справ УСРР. Замість губернських ЧК створювалися губернські відділи ДПУ. Першим начальником Одеського губвідділу ДПУ був призначений С. Дукельський, прізвище якого добре відоме дослідникам завдяки біографічним довідкам [3] і журналістському начерку [4]. В Галузевому державному архіві СБУ відсутня його особова справа, а останні 30 років життя він провів в Росії. Автори статті ставлять за мету більш повно висвітлити деякі фрагменти його життєвого шляху.

Семен Семенович Дукельський народився 29 липня (12 серпня за новим стилем) 1892 року. В більшості документів його місцем народження називається заштатне місто Бобринець Єлисаветградського повіту Херсонської губернії [1, ф. 288, оп. 7, спр.473, арк.1-2], втім в одній з автобіографій чекіст написав, що походив з Єлисаветграду та повідав про свої найближчих родичів: «батько малограмотний, мати – цілком безграмотна, міщани м. Бобринця... Батько пекар-кустар протягом кількох років і до 1912 р. мав пекарню з робітниками у кількості кількох 3-4 осіб. З 1913 і до 1918 р. мій батько з матір'ю займався випіканням хлібу у себе на квартирі та його реалізацією, що і було засобом до існування». Обоє батьків померли 1934 року [2, ф.Р. 7523, оп. 7, спр. 314, арк. 71]. Відомо, що Дукельський мав старшого брата

Семен Дукельський (1922 р/). Він же, поч. 30-х рр.

Володимира¹, сестру Маю² та молодшого брата, ім'я якого поки не встановлено.³ Про іншу рідню відшукати відомості поки не вдалося.

Навчався у 1-му 4-х класному єврейському казенному училищі в Єлисаветграді [2, ф. Р-7523, оп.7, спр. 314, арк. 71]. Втім цей учбовий заклад він полишив у 1905 р., обравши для освіти приватну музичну школу, а згодом, у 1909 р, перевівся у приватну оперно-музичну школу Медведєва [2, ф. 17, оп. 108, облікова картка члена КПРС № 04642513]. Однак здобути музичну освіту йому так і не вдалося. Відзначимо, що у радянських виданнях, вірогідно заради підвищення іміджу чекіста,

¹ Дукельський Володимир Семенович (?-1920). До 1914 р. працював робітником гравером, служив у рос. експедиц. корпусі у Франції, за антирад. агітацію був заарештований та засланий на каторгу, з якої втік до Алжиру, а потім повернувся на батьківщину. У 1919 р. зав. видав. політуправ. військ. комісаріату УСРР. Потім перейшов на роботу до Надзвичайної комісії. Очолював особл. відділ ВЧК XIV армії Півден.-Захід. фронту, особ. відділ ВЧК XVI армії і особл. відділ III-ї рад. армії на Захід. фронті. 28 вересня 1920 р. загинув в бою з поляками, посмертно нагород. орденом Червоного Прапора, батьки стали отримувати пенсію за загиблого сина.

² Дукельська Мая Семенівна. До 1929 р. проживала в Харкові, потім перебралася до Москви, де 1930 р. вийшла заміж за іноземного фахівця Карла Фрідмана, який прибув до СРСР з Німеччини, та працював інженером по штампівці на 2-му годинниковому заводі. У 1934 р. подружжя виїхало на постійне проживання до Німеччини.

³ У травні 1937 р. молодший брат Дукельського навчався на старшому курсі 2-го Харківського училища прикордонних і внутрішніх військ НКВС.

підкреслювалося, що Дукельський був талановитим піаністом, який закінчив одеську консерваторію [5].

У партійній анкеті, заповненій 1954 року Дукельський вказував, що у упродовж червня 1908 р. – липня 1915 р. працював піаністом у кінотеатрах Єлисаветграда, Києва, Радомишля Радомишльського повіту Волинської губернії, Олександрії Херсонської губернії, С.-Петербургу [2, ф. 17, оп. 108, облікова картка члена КПРС № 04642513]. В одній з автобіографій він писав, що «з шістнадцятирічного віку, тобто з 1908 р., жив я в стороні від моїх батьків цілком самостійно. Мені хотілося спеціалізуватися на музиці, але мої заняття, а також служба – грав в кінотеатрах на піаніно, супроводжувалася частими перервами. Я не мав права жити поза смугою, через що не вдавалося на більш-менш тривалий термін влаштуватися. За період 1909-1915 рр. я неодноразово піддавався арештам, і... видворявся на батьківщину. Одного разу був відправлений в етапному порядку з Києва. Все це ніякої політичного підґрунтя не мало, і було викликано винятково тим, що я, як безправний, проживав поза смугою осілості... Терпів тяжкі злидні, голод, холод.. Я загартувався і вперто повертався назад, незважаючи на загрозу повторного повернення у важких умовах на батьківщину» [1, ф. 1, оп. 2, спр. 694, арк. 31]. У 1915 р. Дукельський, як ратник ополчення 2-го розряду був мобілізований в Петрограді до армії та зарахований до 1-ї музичної команди запасного батальйону лейб-гвардії Московського полку [1, ф. 17, оп. 108, облікова картка члена КПРС № 04642513].

«Свій шлях в революцію» Дукельський описував наступним чином: «Разом з полком я брав участь у лютневій революції на вулицях Петрограду, не будучи пов'язаним з якою-небудь партією. До вступу до РСДРП(б), я в інших партіях не перебував і взагалі був далеким від партійної діяльності. Вступив я до РСДРП(б) у березні 1917 р. в Петрограді. В подальшому та до липневих днів я вів агітаційну пропагандистську роботу в полку, головним чином проти війни та за передачу влади у руки Рад. У зв'язку з посиленням арештів після липневих днів я виїхав з Петрограда до Фінляндії, звідки повернувся після жовтневого перевороту. На ґрунті виснаження я серйозно захворів і лише у березні 1918 року приступив до роботи помічником постачання фінляндської червоної гвардії. На цій посаді я працював до придушення революції у Фінляндії та поступив у розпорядження армійського господарського комітету в Москві, де на посаді

інспектора пропрацював до вересня 1918 р. Звідти я був перекинутий до військового відділу видавництва ВЦВК у якості інспектора, а потім начальника канцелярії, де працював до березня 1919 року. У березні 1919 р. я був перекинутий у розпорядження наркомвійськмор⁴ та призначений начальником загального відділу політуправління наркомвійськмор, який з усім урядом був переміщений до Києва» [2, ф. Р-7523, оп. 7, спр. 314, арк. 72-73].

Примітно, що у 1919 р. завідувачем видавництва політуправління військового комісаріату УСРР працював старший брат Семена Дукельського Володимир [6]. Описуючи свій життєвий шлях, Семен Семенович відзначав, що «знаходячись на посту начальника загального відділу політуправління Наркомвійськ України і, будучи одночасно солдатом комуністичного полку, я неодноразово зі зброєю в руках брав участь у боротьбі з бандитизмом навколо міста Києва, у удалій та швидкій ліквідації Куренівського повстання та роззброєння 9-го полку в Києві» [1, ф. 1, оп. 2, спр. 694, арк. 31]. Слід відзначити, що вирішальну роль у придушенні Куренівського повстання 9-10 квітня 1919 р. відіграли загони бійців-«інтернаціоналістів» – євреїв під командуванням чекіста М.М. Віхмана⁵

⁴ Народний комісаріат військово-морського флоту.

⁵ Віхман Михайло Мойсейович (1888-1963). Народився у станиці Городофорпостинська Астрахан. повіту Астрахан. губ. у родині торговця рибою. Освіта: закінчив 7 класів реал. училища в Астрахані у 1907 р.; курси кінемеханіків і електромонтажу у 1908 р. Член ВКП(б) з 1918 (12.1921 Крим. обл. перевірок. комісією був заочно виключений з партії «за бюрократизм та грубе відношення до співробітників». У 1923 р. вона відновила його в партії). У 1908-12 рр. – електромонтер в монтаж. конторах. У 1912-14 рр. – рядовий 24-го сапер. бат. в Самарі. У 1914-16 рр. – рядовий-сапер та сфрейтор 11-го сапер. бат. на фронті, нагород. георгіїв. хрестом 4-го ступеню. У 1916-17 рр. – лікувався у шпиталі. У 1917-18 рр. – нач. району Царицин. губ. міліції. У 1918 р. – співробітник Царицин. міської ЧК. У 1918-19 рр. – співробітник ОВ ВЧК. У 1919 р. – ком. 1-го Черв. партизан. полку. 9-10 квітня 1919 р. – ком. загону євреїв. інтернаціоналістів, придушував Куренів. повстання. У травні – серпні 1919 р. – нач. опер. частини Секрет.- опер. відділу Одес. губ. ЧК. У серпні – вересні 1919 р. – ком. 378 стр. полку Півден. групи військ РСЧА. У 1919-1920 рр. – член колегії Урал. обл. ЧК. У 1920 р. – ліквідував кримінал. злочинність у Харкові. У квітні – липні 1920 р. – пом. секретаря та секретар Одес. губ. ЧК. З 1 по 10 серпня 1920 р. – т.в.о. голови Одес. губ. ЧК. У 1920 р. – пом. Нач. тилу Одес. губ., ком. збройними силами Одес. повіту, рішенням Одес. губкому ВКП(б) усунутий з роботи і відправлений до ЦК КП(б)У. У січні – травні 1921 р. – заст. повноваж. представ. ВЧК по Криму. З 21 січня по 14 квітня 1921 р. – голова Симферополь. міської ЧК. З 14 квітня по 7 травня 1921 р. – т.в.о. голови Симферопол. обл. ЧК. З травня 1921 р. – у розпорядженні ВУЧК. З 1921 р. – нач. секрет.-опер. частини (СОЧ) і заст. голови Ставрополь. губ. ЧК. З серпня по 30 жовтня 1921 р. – т.в.о. голови Ставрополь. губ. ЧК. У 1922-24 рр. – електромонтер Одес. трамвай. депо. У 1924-28 рр. – зав. Підрозд. нерухомості Одес. міськ. Господ., нач. служби мережі та підстанцій Управ. міськ. трамваю в Одесі. У 1928-29 рр. – співробіт. Харків. округ. відділу ДПУ. У 1929-30 рр. – заст. нач. дорожньо-транспорт. відділу (ДТВ) ОДПУ Закавказ. залізниці. У 1930 р. – співробітник ДПУ УСРР, брав участь у

і китайців Лі Сю Ляна, які вчасно прибули в район Подола та зірвали спробу повстанців замкнути кільце навколо Києва. Радянські історики, описуючи придушення Куренівського повстання часто-густо цитували уривок з газети «Вісті ВУЦВК» за квітень 1919 року, але при цьому свідомо уникали згадки про ці військові з'єднання більшовиків, ймовірно задля формування міфу про «громадянську війну» в Україні [7]. 7 липня 1919 р. рада робітничо-селянської оборони УСРР оголосили Київ, Одесу, Миколаїв, Херсон у стані облоги. Для проведення оборонних дій ЦК КП(б)У відрядило до Миколаєва та Херсону у якості особливо уповноважених І.Шварца (т. Семена)⁶ та П.Ровнера (т. Акіма)⁷ разом з якими виїхав у якості представника уповноваженого Ради оборони УСРР С.Дукельський [2, ф. Р-7523, оп.7, спр. 314, арк. 73].

Місцевим більшовикам представники Києва «твердили одне: жодної евакуації, жодного відступу – всі мають лишатися на своїх місцях, оскільки зі столиці йде підкріплення» [8]. Врятувати ситуацію не вдалося і Дукельський, за власним зізнанням, під час відступу радянських військ з Херсону через Миколаїв «виніс весь тягар відступу» з групою комуністів. За розпорядженням начальника 58-ї стр. дивізії І. Федька він був залишений у селі Варварівка для стримування білогвардійців «аби дати можливість вийти обозам і ослабленим частинам цієї дивізії. Там ми під потужним обстрілом супротивника протрималися добу, а потім влилися під час нашого майже повного оточення в 520-й полк. За дві доби я був контужений

придушенні селянських заворушень у Тульчин. окрузі. У 1930-1931 рр. – нач. опер. відділу 2-го (Донец.) опер. сектору ДПУ. У 1931-32 рр. – нач. Чернігів. рай. відділу ДПУ. У 1932-33 рр. – нач. опер. відділу повпредства ОДПУ по Іванов. пром. обл. 3 лютого 1934 р. – заст. нач. Донец. обл. міліції. 3 16 грудня 1934 р. – нач. відділу пожеж. охорони УНКВС Дніпропетров. обл. 3 осені 1935 р. – заст. нач. УРСМ УНКВС Вінниц. обл. 9 липня 1938 р. – заарештований у Вінниці. 23 листопада 1939 р. – засуджений особ. нарадою при НКВС СРСР до 5 років заслання в Казахстані. За станом здоров'я залишився у Києві. 26 квітня 1941 р. – Особ. нарада при НКВС СРСР відмінила попереднє рішення «обмежитися терміном відбуття покарання в тюрмі, від заслання звільнити». 3 1941 р. – службовець на підприємствах річк. флоту. У др. пол. 1940-х очолив адмін.-госп. відділ Головерного у Києві, нач. відділу постачання курорт. управління у м. Трускавець. По виходу на пенсію переїхав до Львова, де підробляв продавцем мінерал. води. Ст. лейтенант міліції (1936 р.).

⁶ Шварц Ісак (Семен) Ізраїльович (1879 – 1951). Член ВКП(б) з 1899 р. У грудні 1918 р. – квітні 1919 р. – голова ВУЧК. У квітні – травні 1919 р. – заст. голови ВУЧК.

⁷ Ровнер Пейсах Лазарович (Пейсак Лейзерович) (1875-1919) – парт. псевдо «т. Аким». Народ. у Миколаєві. Член РСДРП(б) з 1903 р. Член ЦК КП(б)У в березні – серпні 1919 р. Загинув в бою під Одесою.

*В. Манцев (у першому ряду ліворуч), Ф. Дзержинський (у центрі),
В. Балицький (крайній праворуч) (Харків, літо 1920 р.)*

і легко поранений» [2, ф. Р-7523, оп. 7, спр. 314, арк. 73]. Пораненого Дукельського переправили до Одеси та помістили до клінічного відділку міської лікарні. Пізніше він писав, що після захоплення міста білогвардійцями «ледь одужавши я виписався, оскільки опасався перевірки. І через товариша Співака⁸ (пізніше розстріляного білими), мені вдалося знайти свою дружину та роздобути документи. Весь період денікінщини я пробув в Одесі та вів підпільну роботу з організації військового загону з т.т. Гейбхартом, Колтуном та іншими. Через них я зв'язався з Володимиром Ачкасовим⁹ і Маркусом (обидва розстріляні після провалу на М'ясоїдівській вулиці)» [2, ф. Р-7523, оп.7, спр. 314, арк. 73-74].

Після приходу в Одесу військ РСЧА Дукельський згідно рішення губкому КП(б)У був відряджений у розпорядження революційної військової ради XIV армії, звідки був призначений до трофейної комісії Одеського району. По закінченню роботи трофейної комісії 18 березня 1920 р. він прибув у розпорядження начальника Особливого відділу

⁸ Співак Лев Наумов (?-1920). Уродженець Херсону. У 1919 р. був у складі «червоних юнкерів». Розстріляний у січні 1920 р. по «справі 17-ти».

⁹ Ачкасов Володимир страчений у січні 1920 р.

(ОВ) XIV армії [1, ф. 288, оп.7, спр. 473, арк. 23в.]. У 1920 р. цей підрозділ деякий час очолював його рідний брат Володимир Дукельський, але точні дати перебування останнього на посаді невідомі. 1 квітня 1920 р. С. Дукельський зарахований у резерв призначень ОВ Південно-Західного фронту (ПЗФ), яким керував за сумісництвом начальник Центрального управління надзвичайних комісій та особливих відділів України (Цупнадкому) В. Манцев¹⁰. Фактично ж всю оперативну роботу в ОВ тягнув його заступник Є. Євдокимов¹¹.

Друге військове вторгнення в Україну більшовицька Росія здійснювала силами Південного (жовтень 1919 р. – січень 1920 р., вересень – грудень 1920 р.) та Південно-Західного (січень – грудень 1920 р.) фронтів. До складу кожного фронту в різний час входило 5-7 армій, які об'єднували до 30 дивізій та інших військових з'єднань. При революційно-військовій раді (РВР) фронту діяв особливий відділ (ОВ), якому підпорядковувалися ОВ армій, а особливим відділам при РВР

¹⁰ Манцев Василь Миколайович (1889 – 1938). Народ. у Москві в родині службовця фабрич. контори. Освіта незакінч. нижча. Член ВКП(б) з серпня 1906 р. В ЧК – ДПУ у 1918-1923 рр. З 1 серпня 1918 р. – член колегії та секретар відділу по боротьбі з контрр. ВЧК. З 4 грудня 1918 р. – нач. слідч. відділу та заст. голови Моск. ЧК. З грудня 1918 р. до 17 березня 1920 р. – нач. упр. особл. відділів і ЧК України. З 13 січня до 21 листопада 1920 р. – нач. ОВ Півден.-Захід. фронту. З 17 березня 1920 р. до 30 березня 1921 р. – нач. ЦУПНАДКОМУ. У листопаді 1920 р. – нач. ОВ Півден. фронту. З 30 березня 1921 р. до 22 березня 1922 р. – голова ВУЧК. З 22 березня 1922 р. до 1 вересня 1923 р. – нач. ДПУ УСРР. З 22 березня 1922 р. до серпня 1923 р. – нарком внутрішніх справ УСРР. З 18 вересня 1923 р. – член Колегії ОДПУ СРСР. З 1 листопада 1936 р. до 9 серпня 1937 р. – голова спец. колегії та заст. голови Верх. суду РРФСР. З 9 серпня 1937 р. – у розпорядженні ЦК ВКП(б). 22 жовтня 1937 р. заарешт. 28 липня 1938 р. засуджен. на смерть. Страчений.

¹¹ Євдокимов Єфим Георгійович (1891 – 1940). Народ. у м. Копал Копаль. повіту Семиріч. обл. в родині солдата. Освіта нижча. Член партії есерів у 1907-1911 р. Член групи анархістів-синдикалістів у 1911-18 рр. Член ВКП(б) з 1918 р. В ЧК-ОДПУ у 1919-34 рр. З червня 1919 р. – нач. ОВ Москов. ЧК. З 4 до 26 січня 1920 р. – пом. нач. Управління ЧК і ОВ при ревкомі України (Харків). З 26 січня до 21 листопада 1920 р. – заст. нач. ОВ Півден.-Захід. фронту. З 3 серпня до 20 листопада 1920 р. – пом. нач. ЦУПНАДКОМУ, Харків. З 3 серпня до 7 листопада 1920 р. – нач. тилу Півден.-Захід. фронту. З 7 до 21 листопада 1920 р. – заст. нач. ОВ Півден. фронту. З 21 листопада 1920 р. до 12 січня 1921 р. обіймав за сумісництвом посади: нач. ОВ Півден. фронту, нач. ОВ Півден.-Захід. фронту, нач. Крим. Удар. групи. З 12 січня до 30 березня 1921 р. – нач. ОВ ЦУПНАДКОМУ (Харків). З 30 березня 1921 р. до 22 березня 1922 р. – нач. ОВ ВУЧК. З 2 квітня 1921 р. до 22 березня 1922 р. – член Колегії ВУЧК. З 20 травня 1921 р. до 22 березня 1922 р. – нач. Секрет.-опер. управління (СОУ) ВУЧК. З 9 грудня 1921 р. до 10 червня 1922 р. – у відпустці. З 11 червня 1922 р. до 11 червня 1923 р. – повпред ДПУ УСРР по Правобереж. України (Київ). З 25 листопада 1922 р. до 11 червня 1923 р. – нач. Київ. губ. відділу ДПУ. З 16 липня 1923 р. – повпред ДПУ по Півден. Сходу Росії (Ростов-на-Дону). Перед арештом 9 листопада 1938 р. – 1-й заст. наркома водного транспорту СРСР, член ЦК ВКП(б), депутат Верх. рад СРСР і РСФСР перш. скликання. Засуджений на смерть 2 лютого 1940 р. Страчений.

армій підлягали ОВ дивізій та інших військових частин. Всі особливі відділи, які діяли в Україні, підкорялися виключно ОВ ВЧК (голови колегії ВЧК: Ф.Дзержинський (18 серпня 1919 р. – 20 липня 1920 р., В.Менжинський (20 липня 1920 р. – 6 лютого 1922 р.)). Відзначимо, що наймасштабніший терор в Україні проводили не Центральне управління надзвичайних комісій України та губернські ЧК, а саме військові особливі відділи. Останні практично ніким не контролювалися. На сьогодні практично неможливо підрахувати кількість жертв армійських чекістів через закритість російських архівів.

З 16 квітня до 3 серпня 1920 р. Дукельський працював секретарем ОВ ПЗФ, який розташовувався в Харкові по вулиці Губернаторській, 14. За сумісництвом з 31 травня до 8 червня 1920 р. був членом і секретарем надзвичайної комісії ПЗФ з охорони складів військового майна та перевірки особового складу [1, ф.288, оп.7, спр. 473, арк. 2зв.]. Подібні перевірки розпочалися в РРФСР після підриву в Москві складів бойових припасів. Для цього створювалися комісії з надзвичайними повноваженнями по обстеженню особового складу всіх без винятку складів військового майна. В Україні функції цієї комісії, головою якої був призначений нарком робітничо-селянської інспекції М. Скрипник, були розширені. Обстеженню підлягав не лише особовий склад, але й порядок охорони складів боеприпасів. Комісія проводила свою роботу виключно через апарати ЧК і особливих відділів, як в центрі, так і на периферії. Згідно чекістської звітності в Україні було обстежено 331 склад і 26298 осіб персоналу, виявлено та передано в органи 174 агента різних контрреволюційних організацій, серед яких 57 поляків – членів польської військової організації, які були заслані до цих складів для розвідки та підготовки вибухів. Відсторонено з цих складів 502 підозрілі особи, зокрема 180 поляків. Крім того замінено 67 осіб командного складу, які не відповідали своїм посадам. Ряд відповідальних осіб були віддані під суд за недбале зберігання [9]. 18 січня 1921 р. наказом по арміям Південного фронту № 73 висловлена подяка за роботу по захисту складів військового постачання від вибухів і пожеж [1, ф.288, оп.7, спр. 473, арк. 2зв.].

У той самий час Дукельський був також членом надзвичайної трійки ОВ ПЗФ [1, ф. 288, оп.7, спр. 473, арк. 2зв.] – позасудового органу комуністичної каральної системи. Так протягом 1920 р.

ОВ ПЗФ під керівництвом Євдокимова розглянув справ: за шпигунство 108, за контрреволюцію — 289, за польську контрреволюцію — 66, за петлюрівщину — 5, за махновщину — 17, за службу у білих — 800, за службу в контррозвідці — 21, за бандитизм — 112, за повстання — 28, за кримінальні та різні справи — більше 2000 [10].

У розпал літа 1920 р. Дукельський перебував у відрядженні в ОВ ВЧК у Москві та в ОВ XVI армії [1, ф. 288, оп.7, спр. 473, арк. 23в.], який очолював його брат. Після повернення до Харкова він

був переведений на оперативну роботу: 3 серпня 1920 р. – призначений заступником начальника Секретно-оперативної частини (СОЧ) ОВ ПЗФ; 23 жовтня 1920 р. – т.в.о. начальника СОЧ ОВ ПЗФ. З 17 листопада 1920 р. до 12 січня 1921 р. – начальник ОВ Цупнадкому [1, ф. 288, оп.7, спр. 473, арк. 23в.].

Після захоплення Криму, більшовицький уряд відразу вирішив позбутися своїх тимчасових союзників – махновців. Для керівництва арештом махновської делегації при Цупнадкомі в Харкові була створена «трійка» у складі заступника начальника Цупнадкому В.Балицького, заступника начальника ОВ ПЗФ і ПФ К.Зонова¹² та С.Дукельського. 21 листопада 1920 р. Балицький відправив телеграму Дзержинському в якій доповів про підготовлені оперативні заходи, підкресливши, що чекісти встановили «квартири всіх значних анархістів і махновців» [11]. В своїй автобіографії М. Фриновський писав, що «керував операцією і безпосередньо брав участь у здобутті штабу Махна, що знаходився в Харкові» [1, ф. 288, оп. 2, спр. 694, арк. 19]. Дукельський «зачищав» не лише махновців, а і білогвардійців.

Єфим Євдокимов (1922 р.)

¹² Зонов Костянтин Ілліч (1892 – 1946). 3 травня 1919 р. – заст. зав. секрет.- опер. відділу ВЧК. 3 серпня 1919 р. – заст. нач. ОВ Півден.-Захід. фронту. 3 1920 р. – за сум. нач. секрет.-опер. частини та заст. нач. ОВ Півден. фронту. У 1921-22 р. на кер. роботі в ВУЧК.

28 грудня 1920 р. він разом з Манцевим і Євдокимовим, будучи членом надзвичайної трійки Кримської ударної групи особливих відділів ВЧК при РВР ПФ і ПЗФ в Севастополі засудив на смерть 26 осіб [12]. Всього ж в Криму, згідно чекістській статистиці було «розстріляно до 12 000 осіб, з яких до 30 губернаторів, більше 150 генералів, більше 300 полковників, кілька сотень контррозвідників, шпигунів» [10].

Наказом № 1665 від 10 жовтня 1921 р. заступник командуючого військами України та Криму К.О.Авксентьевський «за особливо понесені труди при ліквідації врангелівського фронту та енергійне придушення контрреволюційних повстань» нагородив Є.Євдокимова, С.Дукельського та М.Фриновського трофейними кінями. Дукельському дістався кінь на прізвисько Нубиш, 10 років, зріст 2 аршини 1 вершок, рудий, на холці – сивина. Раніше – 25 квітня 1921 р. наказом командувача військ України та Криму № 490 Дукельський вже був нагороджений золотим годинником «за особливо понесені труди з ліквідації врангелівського фронту» [1, ф. 288, оп. 2, спр. 694, арк. 19]. В офіційних документах відзначалося, що протягом 1920 р. ОВ ПЗФ «ліквідував в Україні безпосередньо своїм апаратом (крім особливих органів на місцях) до 6 організацій врангелівського відтинку, до 15 організацій петлюрівського типу, до 5 організацій «польських військових організацій», до 10 махновського типу організацій, до 15 банд розкладені і ліквідовані, захоплені понад 100 окремих шпигунів румунських, польських, врангелівських, махновських, петлюрівських» [10].

Серед «найгучніших справ» армійських чекістів фігурувала «петлюрівська організація Центральний повстанський комітет, по якій був заарештований весь уряд УНР». Головним слідчим по цій справі був Дукельський, який 20 січня 1921 р. підписав «Висновок по справі так званого уряду УНР і Центрального комітету Українських партій соціалістів-революціонерів і соціал-демократів» [13]. За його редакцією був підготовлений стенографічний звіт цього процесу [14]. Свій особистий внесок Дукельський описав наступним чином: «Розробленням справи Голубовича¹³ та інших

¹³ Голубович Всеволод Олександрович (1885 – 1939). Член УПСР. У січні-квітні 1918 р. – голова Ради Народних Міністрів України. У травні 1921 р. засуджений у справі членів ЦК УПСР до 5 років позбавлення волі, за 6 місяців амністований. У 1931 р. засуджений за справою Українського національного центру до 7 років позбавлення волі.

я дав можливість пролетарській владі розкрити перед всією Україною роль української інтелігенції в українській контрреволюції і завдати рішучий удар підступам української інтелігенції та ідейному повстанству. Доказом служить заява отамана Мордалевича¹⁴ про мотиви його переходу на бік радянської влади» [1, ф.1, оп. 2, спр. 694, арк. 31-32]. Після ліквідації ПФ і ПЗФ були ліквідовані і відповідні ОВ, а частини їхніх керівних співробітників була переведена до Цупнадкому. Зокрема Євдокимов очолив ОВ, а Дукельський з 12 січня по 29 квітня 1921 р. працював начальником СОЧ ОВ і заступником начальника ОВ Цупнадкому. За сумісництвом з 11 березня до 29 квітня 1921 р. він очолював відділ по боротьбі з бандитизмом Цупнадкому [1, ф. 288, оп. 7, спр. 473, арк. 2 зв.]. 26 березня 1921 р. на засіданні політбюро ЦК КП(б)У було ухвалено рішення «замість Цупнадкому створити ВУЧК» [1, ф.1, оп. 6, спр. 13, арк. 43]. Стара структура Цупнадкому проіснувала до травня 1921 р. поки в його складі відбувалися адміністративно-організаційна реорганізація на кшталт ВЧК.

У боротьбі з повстанським рухом більшовики широко використовували ганебну практику взяття заручників. Так 14 квітня 1921 р. Дукельський, як начальник відділу по боротьбі з бандитизмом ВУЧК, надіслав всім губернським ЧК та особливим відділам України та Криму шифротелеграму з наказом «у терміновому порядку встановити у всіх селах місцезнаходження найближчих родичів: батьків, матерів, дружин, дітей старшого віку, братів, сестер та наречених. Взяти їх на облік. Проведіть через губрайнаради постанову про взяття заручниками родичів бандитів... Доведіть до відома населення, що в разі вбивства червоноармійців, міліціонерів та радробітників ці заручники будуть розстріляні» [10]. Під «бандитами» часто розуміли заможних селян, про що свідчить квітнева телеграма Дукельського до Чернігівської губ. ЧК: «У Кролевецькому повіті сільські куркулі ведуть антирадянську агітацію і погрожують підпалювати незаможних. Застосуйте термінові заходи для знешкодження куркульських контрреволюційних елементів і охорони життя та майна незаможних» [15].

¹⁴ Мордалевич Юліан Арсентійович (1896-?). Підполковник армії УНР. Повстанський отаман, який діяв на теренах Радомиш. повіту Київ. губ. 15 травня 1921 р. добровільно здався більшовикам, писав листи та відозви до повстанців із закликом здаватися рад. владі.

Іван Кравченко-Пахомов (1920 р.), Макс Дейч (початок 1920 –х рр.)

6 травня 1921 р. Манцев своїм наказом № 5 / 42 затвердив на посадах керівних співробітників ВУЧК. Начальником секретно-оперативного управління (СОУ) і за сумісництвом начальником ОВ СОУ був призначений Євдокимов; заступником начальника ОВ СОУ, на який покладалася «боротьба з контрреволюцією та шпигунством у червоній армії», став Дукельський, звільнений від керівництва відділом по боротьбі з бандитизмом [1, ф.1, оп. 20, спр. 640, арк. 36-36 зв].

10 серпня 1921 р. постановою ВУЦВК орденом Червоного Прапора були нагородженні чекісти, «які найбільше відзначилися і особливими заслугами наближали момент і увінчали успіх перемоги»: В.Балицький – заступник голови ВУЧК; І.Воронцов¹⁵ – начальник ОВ Київського військового округу; М.Дейч – голова Одеської губ. ЧК; Л.Заковський – голова Подільської губ. ЧК; О.Капустянський – завідувач секретно-оперативного відділу Київської губ. ЧК;

¹⁵ Воронцов Іван Олександрович (1894 – 1937). Народ. в Москов. губ. в родині священника. Член ВКП(б) з 1918 р. У 1919-22 рр. – нач. особ. відділів 6-ї та 14-ї армій, Київ. військ. округу. Перед арештом 17 липня 1937 р. – гол. інспектор наркомату харчової промисловості СРСР. 25 листопада 1937 р. засуджений на смерть та страчений.

І.Кравченко¹⁶ – заступник голови Одеської губ. ЧК; Я.Лівшиць¹⁷ – голова Київської губ. ЧК; О.Трепалов¹⁸ – голова Катеринославської губ. ЧК» [16].

19 листопада 1921 р. голова Одеської губернської ЧК Дейч¹⁹ підписав наказ № 242: «Через мою хворобу та неможливість з

¹⁶ Кравченко-Пахомов Іван Васильович (1884–1922). Народ. в Олександр. вол. Володимир. губ. Самоучка. Чорнороб. Член ВКП(б) з 1917 р. Учасник жовтневого перевороту в Петрограді. У лютому 1918 р. – 1920 р. – член колегії та нач. СОЧ Саратов. губ. ЧК. У 1920 р. – співробітник ОВ Х армії. З 9 серпня 1920 р. – листопаді 1921 р. – служив в Одес. губ. ЧК (нач. СОЧ, член Колегії, заст. голови Одес. губ. ЧК). З 7 грудня 1921 р. – заст. голови Київ. губ. ЧК. Загинув під час ліквідації «Козацької ради» в Києві.

¹⁷ Лівшиць (Ліфшиць) Яків Абрамович (1897-1937). Народ. у Мозирі в родині службовця. У 1913-15 рр. – есер. Член ВКП(б) з березня 1917 р. У 1920 р. – голова Харків. губ. ЧК. У серпні 1920 р. – січні 1921 р. – голова Чернігів. губ. ЧК. З 24 березня 1921 р. до 16 вересня 1922 р. очолював губ. ЧК/губвідділ ДПУ в Києві. Перед арештом 16 листопада 1936 р. – 2-й заст. наркома шляхів сполуч. СРСР. 30 січня 1937 р. Засуджен. на смерть. Страчений.

¹⁸ Трепалов Олександр Максимович (1887 – 1937). Народ. в С.-Петербурзі в родині робітника. Член ВКП(б) з 1908 р. З 18 жовтня 1920 р. по грудень 1921 р. – голова Катеринослав. губ. ЧК. Перед арештом 27 жовтня 1936 р. – пенсіонер по інвалідності. 25 травня 1937 р. засуджений на смерть і страчений.

¹⁹ Дейч Макс Абельович (Мендель Самуїл-Шмуль-Мовшевич-Іцков Дейч) (1885 – 1937). Народ. у Двінську Вітеб. губ. в родині візника. Закінчив хедеру. Член Бунду у 1900-14 рр. (виключ. «за привласнення грошових коштів, зібраних в синагозі у євреїв-емігрантів на рев. потреби»). Член соц. партії США у 1908-17 рр. Член Єврей. секції соц. партії США у 1908-10 рр. Член ВКП(б) з листопада 1917 р. (виключений у 1922 р. – відновлений). У 1899-1900 рр. – візник (Двінськ). У 1900-1902 рр. – шорник у Двінську. У 1902-05 рр. – на підпільній бундівській роботі у м. Речиця, Себег, Вільно, Гродно, Ковно, Суwalkи, пом. нач. єврей.самооборони у Двінську. За рев. діяльність піддавався арештам. У лютому 1905 р. – заарешт. за вбивство поліцейських і випадкових перехожих у Вільно, засуджений військ. окр. судом до смертної кари. Вирок був замінений на довічну каторгу. У 1905-07 рр. – перебував у тюрмах Вільно, Мінська, Смоленська, Бутирський в'язниці у Москві. У 1907-08 рр. – працював на каторжних роботах на будівництві Амур. колісного шляху. У 1908 р. втік з каторги через Маньчжурію до Вільна, звідки Бундом відправлений до США. У 1910-12 рр. – маляр у Бостоні, голова профспілки Детройт. малярного цеху у США. У 1912-17 рр. – маляр на підприємствах Нью-Йорка. У лютому 1917 р. – переїхав до Стокгольму, затриманий за звинуваченням у рев. діяльності. Після жовт. перевороту повернувся до Росії. У листопаді 1917 р. – лютому 1918 р. – експедитор ред. газ. «Саратов. Известия», ком. червоногвард. загону в Саратові, член Саратов. губвиконкому. З 12 лютого до 5 травня 1918 р. – комісар відділу по боротьбі з контррев. при виконкомі Саратов. губ. ради. У вересні 1918 р. – лютому 1919 р. – заст. голови Саратов. губ. ЧК. У липні 1918 р. – лютому 1919 р. – нач. Саратов. губ. міліції. З 28 лютого до 19 травня 1919 р. – голова Саратов. губ. ЧК. У червні – серпні 1919 р. – член колегії Секрет. відділу (СВ) ВЧК у Москві. У серпні – листопаді 1919 р. – пом. зав. СВ ВЧК. У листопаді 1919 р. – лютому 1920 р. – зав. відділу залізничної міліції Голов. упр. міліції РРФСР. З 6 березня 1920 р. – нач. секрет.-опер. відділу та заст. голови Одес. губ. ЧК. З 10 серпня 1920 р. до 19 листопада 1921 р. – голова Одес. губ. ЧК. У січні 1922 р. – листопаді 1922 р. – заст. нач. Економ. Управ. ВЧК/ДПУ РРФСР. 22 листопада 1922 р. – звільнений через хворобу, відправлений у тривалу відпустку. У 1923-26 рр. – голова правління Камволь. тресту,

мого боку безпосередньо керувати роботою ОГЧК, призначити т.в.о. голови т. Корженка з сумісництвом обов'язків начальника ОВ, т.в.о. заступника голови призначаю т. Подзаходнікова²⁰ з сумісництвом обов'язків начальника адміністративно-організаційного відділу» і відбув до Москви.

Згідно записів в послужному списку 3 грудня 1921 р. Дукельський був призначений виконуючим обов'язки голови Одеської губ. ЧК. В своїй автобіографії від 4 листопада 1922 р. він писав: «Я вступив 7 грудня 1921 року у виконання обов'язків, я спрямував усю увагу апарата на найшвидшу ліквідацію бандитизму в Одеській губернії та у стислий термін Одеською губчека був спійманий відомий отаман Семен Заболотний зі своїм штабом, який тероризував протягом 3-х

заст. голови правління акц. товариства «Вівчар» (Москва). У 1926-27 рр. – голова правління 1-го Держ. вовнян. треста (Москва). З 1927 р. – заст. нач., нач. Упр. вовнян. промисловості Всесоюз. текстиль. синдикату Вищої ради нар. господарства (ВРНГ) СРСР. У вересні 1930 р. – травні 1931 р. – голова правління союз. тресту вугільної промисловості Харків. пром. району («Харківвугілля»). У травня 1931 р. – березні 1933 р. – голова правління Всесоюз. об'єд. вовняної та шпальовально-повстяної промисловості «Союзвовна» ВРНГ СРСР. У березні 1933 р. – лютому 1934 р. – нач. Голов. упр. вовняної промисловості Нар. комату легкої промисловості СРСР, заст. нар. комісара легкої промисловості СРСР. У 1934-36 рр. – керівник групи легкої промисловості КСК при РНК СРСР. У лютому 1934 р. – червні 1937 р. – член бюро комісії рад. контролю при РНК СРСР. 27 червня 1937 р. заарештований. 29 жовтня 1937 р. засуджений на смерть. Розстріляний.

²⁰ Подзаходніков Петро Іванович (1885–1955). Народ. в с. Порецьке Алатир. повіту Симбір. губ. в родині коваля. Закінчив 4-х клас. почат. училище, 3-х річні курси суднових механіків у Баку. Працював слюсарем-механіком на заводах Баку, Сормово, Астрахані. Член РСДРП у 1903-12 рр. Пропагандист РСДРП(б) у Баку, за рев. діяльність заарештований, сидів у тюрмі. Засланий до Сибіру. Один з організаторів рев. гуртків на Ленських золотих копальнях, Бодайбо. Голова страйкому на Ленських копальнях у 1912 р. (ще до ленських розстрілів). Заарештований за участь у страйку та висланий до Іркутська. Втік до США. У 1912-14 рр. – робітник – слюсар в Чикаго, Детройті, Сан-Франциско. У 1912-14 рр. член американ. соц. партії. У 1914-17 рр. проживав в Австралії, працював чорноробом, один з керівників рос. відділу «Індустріальних робітників світу». У 1914-19 рр. – анархіст-синдикаліст. У 1917 р. – рядовий рос. армії, голова дивізій. комітету 3-ї армії, інструктор червоної гвардії в Москві, під час жовт. перевороту, учасник штурму моск. Кремля. У 1918 р. – організатор червоноарм. загонів у Сибірську. Займався рев. роботою в Алатир. повіті: у 1918 р. – лідер групи анархістів-синдикалістів; у 1919 – т.в.о. повіт. військкому та голова повіт. ради депутатів. Член РКП(б) з 1919 р. У 1920 р. – голова Тирасполь. повіт. ревкому Одес. губ., голова Ананьїв. повіт. ЧК. У 1920 р. – березні 1922 р. – член колегії та заст. голови Одес. губ. ЧК. У березні – листопаді 1922 р. працював в Одес. губвідділі ДПУ: заст. нач. губвідділу, нач. секрет.-опер. частини; зав. адміністратив. відділу. З 1922 р. – нач. Кам'янець. повіт. ЧК, Поділь. губ. З березня 1923 р. – нач. Кам'янець. окруж. відділку ДПУ. У 1924-25 рр. – інженер для доручень управ. справами комітету демобілізації і мобілізації промисловості ВРНГ у Москві. У 1925-28 рр. – працював в Одесі: заст. зав. ломбарда, кер. конторою рудметторгу, директор металевого заводу. У жовтні 1928 р. – березні 1929 р. – керував будівництвом в Москві. З 28 червня 1932 р. до 1 травня 1934 р. – нач. вечір. робфаку ОДПУ в Москві.

років губернію, та ліквідовані всі його явки та зв'язки. За цю операцію пленум Одеського губвиконкому нагородив Одеську губчека «Червоним прапором»...

Відзначу ще наступні великі досягнення за період мого перебування керівником Одеської губчека а згодом губвідділу ДПУ. Ці досягнення завдали найбільший збиток ворогам революції: 1) Захоплення всеукраїнського інформатора – керівника – отамана повстанських загонів Херсонщини Бондаренка-Лиха, який тероризував Першотравневий повіт, і ліквідацією всієї його банди, зв'язків і явок. 2) Захоплення відомого командира Наддністрянської бригади військ УНР, колишнього комуніста та командира нашої кавбригади Івана Киршулі, що перейшов на бік банд. 3) Захоплення відомого командувача Південної групи військ УНР Гулого-Гуленка» [1, ф.1, оп.2, спр. 694, арк. 27] (див. док. №1). В Одесі Дукельський поселився в колишній квартирі Дейча на вул. Успенській, яку прикрашала картина пензля І.Айвазовського. Як вона туди потрапила невідомо, втім відомо, що голова губчека продав її через художника Бронштейна за 80 мільйонів карбованців і гроші через чекістську касу не були оприбутковані [4]. Під керівництвом Дукельського була сфабрикована справа «Комітету спасіння Батьківщини». Втім його робота по фальсифікації міфічного антирадянського угруповання «Комітету спасіння Батьківщини» московським керівництвом була визнана занадто грубою та низькопробною. У січні 1922 р. за самовільні (без узгодження з Луб'янкою) та недолугі дії С. Дукельський отримав догану від помічника начальника іноземного відділу ВЧК М.Триліссера. Службову характеристику начальника Одеського губвідділу ДПУ Дукельського за 1922 р. важко назвати блискучою: «Як адміністратор слабкий. Начальник губвідділу – задовільний, нерішучий. Дисциплінований. Безхарактерний, що відбивається на адміністративній роботі. Відношення до товаришів по службі – припустиме» [17]. Така оцінка професійної діяльності не завадило московському керівництву нагородити Дукельського знаком «Почесний працівник ВЧК-ДПУ (V) № 141.

На початку липня 1922 р. голова виконавчого комітету Одеської губернської ради В.Аверін²¹ прийняв рішення перевірити місцевий

²¹ Аверін Василь Кузьмович (1885-1945). У 1921-23 рр. – член ЦК КП(б)У. В липні 1921 р. – грудні 1922 р. – голова виконкому Одес. губ. ради. Перед арештом 3 жовтня 1937 р. – нач. Ленського пароплавства. 4 березня 1938 р. засуджений до 25 років таборів.

будинок примусових робіт, який підпорядковувався ДПУ. Довідавшись про візит можновладця охоронці пенітенціарної установи зателефонували Дукельському, а той категорично наказав не пускати Аверіна до буцегарні. Вибухнув скандал. Дукельського обвинуватили у протиставленні себе партії. 7 червня 1922 р. бюро Одеського губкому КП(б) У ухвалило постанову: «Оголосити т. Дукельському сувору догану. Просити ЦК КП(б)У негайно відкликати т. Дукельського і тимчасово виконуючим обов'язки посаду призначити т. Корженка²²» [4].

Василь Корженко (1930-ті рр.)

²² Корженко Василь Савович (1892 – 1940). Народ. на станції Левицька Півден.-Захід. залізниці, Білостоць. повіт, Гроднен. губ. в родині залізнич. службовця. Українець. Член ВКП(б) з березня 1917 р. Освіта: навчався в Рівнен. реал. училищі (виключений за зберігання і читання нелегал. літератури). Навчався в Петергоф. гімназії (виключен.), навчався в 5-й гімназії С.-Петербургу (виключений) – не закінчив; був вільним слухачем юрфаку. С.-Петербурзь. університету; закінчив школу прапорщиків у 1916 р. У 1912-15 рр. – журналіст, співробітник, кор. газет «ДСД», «С.-Петербурзький кур'єр». У 1915-1917 рр. – рядовий, поручник, ком. роти 104-й Устюзький піх. полк, 147-й Самар. полк. У 1918-19 рр. – партизан загону Богунака, ком. Золотонись. загону моряків в Україні. У 1918-19 р. – член колегії Золотонись. повітової ЧК, зав. інструктор. відділу Золотонись. повіт. виконкому (Полтав. губ.). У квітні – липні 1919 р. – діловод, секретар і нач. реєстрації ОВ Полтав. групи військ. У 1919-20 рр. – уповноваж. інформації, нач. ОВ Оренбур. укріп. району, нач. розвідки експедиц. загону XII армії. У липні – грудні 1920 р. – заст. нач. і нач. ОВ III-ї армії. У січні – квітні 1921 р. – нач. ОВ Чорного та Азов. морів, нач. ОВ Одес. губ. ЧК. У квітні 1921 р. – жовтні 1922 р. – пом. нач. і нач. ОВ, заст. нач. Одес. губвідділу ДПУ. У жовтні 1922 р. – серпні 1923 р. – нач. СОЧ і заст. голови ДПУ Криму. У серпні – жовтні 1923 р. – т.в.о. нач. ДПУ Криму. У 1923-24 р. – у розпорядженні ОДПУ СРСР. У серпні 1924 р. – вересні 1925 р. – нач. Забайкаль. губвідділу. Служив у повноважному представ. ОДПУ по Ленінград. військ. округу (з вересні 1925 р. – нач. відділку контррозвід. відділу (КРВ), з серпня 1928 р. – пом. нач. КРВ, з січня 1930 р. – нач. 1 відділку і пом. нач. ОВ, з жовтня 1930 р. – пом. нач. інозем. відділу, з квітня 1931 р. – пом. повпреда). З квітня 1932 р. – нач. ОВ ПП ОДПУ по Західній обл. (Смоленськ), за сумнісництвом, пом. нач. ОВ Білорусь. ВО. У лютому 1934 р. – червні 1937 р. – заст. повпреда ОДПУ / нач. УНКВС по Сталінград. краю / обл. У червні – жовтні 1937 р. співробіт. резерву НКВС СРСР. З жовтня 1937 р. – кер. справами наркомату іноземних справ СРСР. 7 травня 1939 р. заарешт. 25 січня 1940 р. – розстріляний. Майор держ. безпеки (5 грудня 1935 р.).

За іронією долі саме 7 червня Дукельський був затверджений на посаді начальника Одеського губвідділу ДПУ, але вже 8 серпня 1922 р. він позбувся керівної посади. Судячи з всього Одеський губком КП(б)У таки домігся усунення Дукельського з посади. На користь цієї версії говорить і той факт, що новий начальник Одеського губвідділу ДПУ Т.Петров²³ був призначений лише восени (не пізніше 17 листопада). Вірогідно чекістське керівництво вирішило не дратувати ЦК КП(б)У та приборало опального Дукельського з оперативної роботи. У період з 13 серпня 1922 р. до 26 червня 1923 р. він перебував на особливому обліку ДПУ УСРР, а у середині грудня 1923 р. йому доручили готувати звіт про 3-х річну роботу органів ЧК – ДПУ в Україні [1, ф. 288, оп. 7, спр. 473, арк. 3]. Так з'явилася книга С.Дукельського, яка за словами автора являла «собою ряд нарисів з історії боротьби українських органів ЧК—ДПУ проти світового імперіалізму і вітчизняної контрреволюції протягом 1920—22 рр.» [18]. Рукопис першої частини «ЧК-ДПУ» був переданий до держвидаву УСРР, проте роботи по друкуванню книги за наказом зверху буде зупинено [19]. (утім «рукописи не горять» – у 1989 р. книга була опублікована в Канаді [20], а в 1995 р. у Росії [21]. У 1991 р. «Український історичний журнал» спромігся надрукувати на своїх шпальтах лише уривки книжки Дукельського українською мовою [22].

²³ Петров Тимофій Акимович (1891–1936). У 1906–1911 рр. – есер. У 1917–1918 рр. – лівий есер. Член РКП(б) з 1920 р. У 1915–17 рр. служив в рос. армії, рядовий 26-го Литов. піх. полку. З 1917 р. – червоногвардієць. У 1918 р. – голова культ.-просвіт. комісії червоноармій. з'єднання. У 1918–19 рр. працював у Смоленську в облвиконкомі Захід. обл. (зав. відділу соц. Забезпеч., секретар відділу мистецтв), член правління спілки працівників мистецтв Захід. обл. У 1919–20 рр. – нач. друкарні політвідділу XVI армії. У 1920 р. – нач. секрет.-опер. частини (СОЧ) і заст. голови дорожньо-транспорт. ЧК Півден. залізниць (Харків). У 1921 р. – зав. адмін. відділу Катеринослав. губ. ЧК. У 1921–22 рр. – заст. голови Катеринослав. губ. ЧК. З 1922 р. – нач. СОЧ і заст. нач. Одес. губвідділу ДПУ. З осені 1922 р. (17 листопада 1922 р. – ?) до 6 березня 1923 р. – нач. Одес. губвідділу ЛПУ. У серпні 1923 р. – листопаді 1924 р. – нач. Туркмен. облвідділу ДПУ. З 1925 р. – нач. СОЧ і заст. голови Азербайджан. ЧК. З 13 жовтня 1925 р. до 24 серпня 1926 р. – нач. Калужського губвідділу ДПУ. У 1926–28 рр. – нач. Майкоп. окр. відділу ДПУ. У 1928 – 1930 рр. – пом. нач. Дагестан. облвідділу ДПУ. У 1930–31 рр. – нач. Твер. опер. сектора ДПУ та за сумісництвом нач. ОВ 48-ї стр. дивізії. У 1931–32 рр. – нач. Сталінград. опер. сектора ДПУ. З 1933 р. – нач. Армавір. опер. сектора ДПУ. З 25 травня 1935 р. – заст. нач. УНКВС по Курськ. обл. Загинув в автомобіль. катастрофі. Майор держ. безпеки (5 грудня 1935 р.), нагороджений знаком почес. працівника ВЧК-ДПУ «XV» (20.12.1933)

26 червня 1923 р. Дукельський був призначений начальником Південного окружного транспортного відділу ОДПУ у Харкові (до виконання обов'язків приступив 29 червня, з 8 березня по 1 травня 1924 р. перебував у відпустці через хворобу) [1, ф.288, оп.7, спр. 473, арк. 3]. Йому було доручено керувати агентурно-оперативним обслуговуванням транспортної інфраструктури Південної залізниці, проведенням перевірок мобілізаційної готовності залізниць, технічного стану залізничних мостів і споруд, їх протипожежної безпеки [23]. З 1 липня 1924 р. по 1 серпня 1925 р. Дукельський очолював Волинський губернський відділ ДПУ і за сумісництвом керував губернською прикордонною охороною ДПУ (до роботи приступив 5 липня 1924 р.). Невдовзі очолив щойно організоване волинське губернське товариство «Динамо» [24]. З 1 вересня 1925 р. до січня 1926 р. Дукельський очолював Катеринославський окружний відділ ДПУ. 5 лютого 1926 р. зарахований до резерву ДПУ УСРР, а 7 квітня 1926 р. – відряджений у розпорядження ЦК КП(б)У зі взяттям на особливий облік ОДПУ СРСР [1, ф.288, оп.7, спр. 473, арк. 3]. З квітня 1926 р. Дукельський керував харчовим трестом в Одесі, з липня 1927 р. – був директором харківської кондитерської фабрики «Жовтень», з червня 1928 р. – кандидат у члени правління тресту «Донвугілля» у Харкові, з 1930 р. – голова правління державного тресту електричних станцій донецького кам'яновугільного басейну «Донбассток», Харків [2, ф. 288, оп.7, спр. 473, арк. 3].

Невдовзі Дукельський повертається на роботу в ОДПУ. Сталося це за власним бажанням, чи за партійною мобілізацією з'ясувати не вдалося. Свою чекістську кар'єру відновив 31 червня 1930 р. заступником повноважного представника (повпреда) ОДПУ по Центральній Чорноземній області (ЦЧО) у Воронежі. Його безпосереднім керівником був М.Алексєєв²⁴, який під час денікінської окупації Одеси був членом підпільного губкому партії борбистів. З 13 жовтня 1931 р. по

²⁴ Алексєєв Микола Миколайович (1893 – 1937). У 1910-17 рр. – есер. У 1917-19 рр. – лівий есер. У 1919-20 – борбист. Член ВКП(б) з 1919. У 1918-19 рр. – уповноваж. нелегал. ЦК партії борбистів в Харкові, Одесі, Катеринославі. У 1919 р. – член ЦК партії борбистів. У 1919-20 рр. – член нелегал. Одес. губкому партії борбистів в Одесі. У 1920-1921 рр. – зав. оргвідділу Харків. губкому КП(б)У. У 1921-37 рр. працював в ЧК -ОДПУ-НКВС. З 9 лютого 1930 р. – повпред ОДПУ по ЦЧО (Воронеж). З 10 квітня 1932 р. – повпред ОДПУ по Захід.-Сибір. краю. Перед арештом 28 червня 1937 р. – нач. Рибінськ. рай. Волзького табору НКВС. Ст. майор держ. безпеки. Страчений.

25 травня 1932 р. – Дукельський заступник повпреда ОДПУ по Білоруському ВО та за сумісництвом заступник голови ДПУ Білоруської СРР. 2 червня 1932 р. Дукельського призначили повпреда ОДПУ по Центральній Чорноземній області. Наприкінці грудня 1933 р. він повідомляв секретно-політичний відділ ОДПУ СРСР про результати переселенської політики у прикордонних з Україною областях Російської Федерації «з ЦЧО був відправлений останній ешелон переселенців колгоспників в Україну. Всього з 13 листопада ц.р. відправлено 80 ешелонів у складі 3488 вагонів. В ешелонах відправлено 4800 господарств із загальною кількістю 25958 їдаків, з яких 15242 дорослих і 10716 дітей... Найближчим часом надішлемо спецзведення про хід підготовки до відправлення (у кількості 3000 господарств) другої партії переселенців» [25].

З 15 липня 1934 р. Дукельський очолював Управління НКВС по Воронежській області. 29 листопада 1935 р. отримав звання старшого майора державної безпеки (дорівнювало загальновійськовому званню комдива). 13 липня 1936 р. С.Дукельський надіслав листа секретарю ЦК ВКП(б) М.Єжову, в якому повідомляв, що протягом 1933-1935 рр. неодноразово звертався до наркома внутрішніх справ СРСР Г.Ягоди з конкретними пропозиціями щодо перебудови роботи НКВС. Йшлося про доцільність галузевого принципу побудови Головного управління державної безпеки (промисловий відділ, сільськогосподарський відділ тощо); про скасування районних відділків НКВС, які розпорошують оперативні сили; про відмову від масової мережі інформаторів (8-10 тисяч інформаторів на область) задля створення меншої за чисельністю, втім більш ефективної агентурної мережі. У центральному апараті силового відомства відкинули усі пропозиції начальника УНКВС по Воронежській області та запропонували останньому більше уваги приділяти своїм прямим службовим обов'язкам. Дукельський проігнорував рекомендації та вирішив довести свої ідеї персонально М. Єжову. Останній уважно прочитав доповідну записку, переговорив з її автором і, ймовірно, спробував з'ясувати думку у наркома Ягоди стосовно запропонованих пропозицій. Можливо, тільки тоді нарком внутрішніх справ СРСР і дізнався, що начальник УНКВС по Воронежській області через його голову виходить на секретаря ЦК і обговорює з ним питання, що виходять далеко за межі компетенції.

11 вересня 1936 р. Ягода під час зустрічі з Дукельським виніс йому догану та запропонував перейти «за власним бажанням» на роботу до одного з неоперативних підрозділів НКВС (переселенський відділ, гол. управління пожежної охорони, гол. управління шосейних доріг). Дукельський відхилив цю пропозицію і заявив, що при такому ставленню до нього він вважав би за краще взагалі піти з НКВС і перейти до одного з цивільних наркоматів. Ягода наказав Дукельському повернутися до Воронежа, але до роботи не приступати та чекати на організаційні висновки. Нарком НКВС СРСР також повідомив секретаря ЦК ВКП(б) про свої плани усунути з посади начальника УНКВС по Воронежській області. Перед своїм від'їздом до Воронежа Дукельський направив чергову записку Єжову, в якій описав ситуацію та попросив про особисту зустріч. Під час розмови Дукельський заявив, що деякі працівники центрального апарату штучно гальмували викриття «троцькістської банди». На підтвердження своїх слів він послався на відомий йому випадок з колишнім чекістським агентом Зафраном, який свого часу намагався викрити троцькістських змовників та потрапив у виправно-трудовай табір як провокатор. Інформацію Дукельського Єжов використав для усунення Ягоди з посади наркома [26].

Можливо, що саме участь Дукельського в поваленні Ягоди врятувала його як від «єжовських» так і «беріївських» чисток НКВС. До того ж у 1937 р. Дукельський потрапив у автомобільну аварію та довго лікувався. Коли точно це трапилося і як довго він перебував на лікарняному достеменно невідомо. Згідно з офіційними документами 14 червня 1937 р. Дукельський був звільнений з посади начальника УНКВС по Воронежській області та відкликаний у розпорядження НКВС СРСР. Його наступником був призначений старший майор державної безпеки О.М.Розанов (з посади начальника УНКВС по Одес. обл.) [27]. У середині липня 1937 р. Дукельський опинився на посаді співробітника для доручень при наркомі внутрішніх справ СРСР [28], на якій перебував до 29 січня 1938 р. – дня звільнення в запас «через перехід на іншу роботу» [29].

Іншим місцем роботи виявилось Головне управління кінематографії Комітету по справам мистецтв при РНК СРСР, начальником якого Дукельський був призначений 7 січня 1938 р. рішенням політбюро ЦК ВКП(б). 19 серпня 1938 р. опиняється в кріслі голови

комітету з кінематографії при РНК СРСР. Його підлеглий Й.М.Маневич характеризував його як людину «сталевої волі і нестримного напору. Хворий. Він завжди ходив у корсеті. Нервовий — мабуть, завжди перемагав якийсь фізичний біль. Руки він тримав за поясом. Рідко кричав — ніби стримуючи себе, зрідка погладжував голий череп, — але тон його майже завжди виключав заперечення. Це була людина, яка сліпо вірила: все, що вона робить, необхідно партії і державі. Вислуховував пояснення, намагався зрозуміти суть, вирішував невідкладно» [30].

Кінорежисер Олександр Довженко, вважав, що новий начальник несправедливо до нього ставиться, «не дає творчим працівникам свободи творити», хоче все підкорити «своєму дуже дрібному та поганому „смаку“, що „життя незабаром стане зовсім іншим і що, зокрема, кінематографією керуватимуть люди більш придатні для цього, ніж Дукельський”». Втім, коли кінорежисер звернувся до нього з проханням відтермінувати закінчення фільму «Щорс», він це клопотання підтримав. Після перегляду фільму єдиною рецензією Дукельського на адресу присутнього О. Довженка були такі слова: «Скільки витратили селітри на картину?» [31]. 10 березня 1939 р. «за видатні заслуги у справі розвитку радянської кінематографії» Дукельський був нагороджений орденом Леніна.

З 9 квітня 1939 р. по 8 лютого 1942 р. Дукельський працював наркомом морського флоту СРСР. Звільнений через хворобу за власним бажанням [32]. У лютому 1942 р. – квітні 1943 р. – уповноважений Державного комітету оборони СРСР з виробництва боєприпасів у Челябінській області. У квітні 1943 р. – лютому 1952 р. – заступник наркома (міністра) юстиції РРФСР. Написав сотні доносів до різних органів влади, в тому числі Сталіну, з надуманими звинуваченнями працівників юстиції СРСР і РСФСР у шпигунстві та шкідництві. Був одним з ініціаторів масових чисток органів юстиції в 1948—1952 роках. У зв'язку з посиленням параної поміщений до лікарні. Продовжував писати доноси на лікарів, які нібито готувалися вбити його за завданням американської розвідки [33]. З 1953 р. персональний пенсіонер союзного значення. Помер 30 жовтня 1960 р. у Москві. Похований на Новодівочому кладовищі в Москві разом з дружиною Анною Михайлівною Дукельською (1897-1981) та донькою Кірою Семенівною Єгоровою (1920-199?)

№1

**Клопотання голови ДПУ УСРР Василя Манцева
Всеукраїнському центральному виконавчому комітету про
відзначення начальника Одеського губернського відділу ДПУ
УСРР Семена Дукельського Орденом Червоного Прапора за
придушення антирадянського повстанського руху на Півдні
України**

**Не пізніше 2 липня 1923 р.
НАГРАДНОЙ ЛИСТ
На начальника Одесского Губотдела ГПУ
тов. ДУКЕЛЬСКОГО Семена Семеновича**

1. Возраст... 30 лет. 2. Семейное положение... женат, имеет ребенка.
3. Образование... среднее. 4. Партийный стаж... коммунист с 1917 года.
5. С какого времени в органах ЧК... с 1920 года.

МОТИВЫ НАГРАЖДЕНИЯ

Будучи назначен Председателем Одесской Губчека и вступив 7 декабря 1921 года в исполнение своих обязанностей. тов. ДУКЕЛЬСКИЙ умелым и энергичным ведением разработок, в короткий срок ликвидировал банду известного атамана-бандита ЗАБОЛОТНОГО Семена Федоровича, — уничтожив все его связи и явки /до 100 человек/ и поймал терроризировавшего в течении 3-х лет Балтский уезд самого ЗАБОЛОТНОГО²⁵, назначенного Главным Закордонным повстанческим штабом начальником 3-ей повстанческой дивизии. С ним же был пойман КИТАЙСКИЙ Марк Евдокимович, присланный Тютюнником²⁶ из закордона для связи и исполняющий обязанности первого помощника ЗАБОЛОТНОГО. За эту операцию Пленум Одесского Губисполкома, постановлением своим от 10 февраля 1922 года наградил О.Г.Ч.К. «КРАСНЫМ ЗНАМЕНЕМ».

²⁵ Заболотний Семен Федорович (1894-1922) – організатор антибільш. повстанського руху на Одещині. Завдяки опер. інформації чекістам стало відомо, що він має намір зупинитися на нічліг у с. Фернатія (нині с. Кармалюківка Одес. обл.). 7 серпня 1921 р. чекісти оточили будинок де ночував отаман. У ході штурму Заболотного було взято у полон та етаповано до Харкова. Здійснивши втечу з в'язниці ДПУ УСРР він продовжив збройну боротьбу проти рад. влади на Поділлі. 4 липня 1922 р. вбитий червоноармійцями.

²⁶ Йдеться про військового діяча, генерал-хорунжого Армії УНР Ю. Й. Тютюнника.

5 марта 1922 года содержащийся в ВУЧК ЗАБОЛОТНЫЙ бежал, но в связи с ликвидацией всех его связей и явок, он вынужден был скрываться в мало известном ему Ольгопольском уезде Подольской губернии, не имел этих связей, был вскоре настигнут Подольским Губотделом ГПУ и убит 3-го июня 1922 года.

В декабре 1921 года О.Г.Ч.К. были получены сведения о прибытии из закрдона известного Всеукраинского Информатора уроженца Первомайского уезда атамана Кирилла БАНДАРЮКА-ЛЫХО²⁷, называвшего себя командующим повстанческими отрядами Херсонщины. За короткое время БАНДАРЮК-ЛЫХО организовал вокруг себя в Савранском лесу Первомайского уезда банду. Влитые в банду секретные сотрудники донесли, что БАНДАРЮК-ЛЫХО, согласно директив из закордона, должен соединиться с бандой ЗАБОЛОТНОГО, после чего занять Первомайск, а ЗАБОЛОТНЫЙ Балту и продержаться до соединения с петлюровскими войсками Командующего Пивденной группы войск У.Н.Р. ГУЛОГО-ГУЛЕНКО²⁸, имеющими перейти Румграницу у Тирасполя. В первых числах января 1922 года на основании имеющегося материала и детально разработанного плана, заговор был ликвидирован, а сам БАНДАРЮК-ЛЫХО скрылся.

Во время ведения следствия, БАНДАРЮК-ЛЫХО прислал письмо, в котором он ультимативно требовал освободить в 5-ти дневный срок всех арестованных его соучастников /свыше 180 человек/, в противном случае он, именую себя в этом письме «Всеукраинским Информатором и атаманом повстанческих отрядов Херсонщины», ответит террористическими актами против совработников и коммунистов, а также вырежет всех евреев Первомайского уезда от 3-х месячного возраста. Энергично принятыми решительными мерами,

²⁷ У документі помилка. Йдеться про Кирила Євlampійовича Бондарука (Лихо-Бондарук, отаман Лихо) (1898-1922)

²⁸ Гулий-Гуленко Андрій Олексійович (1886-1929). Генерал-хорунжий під час II-го зимового походу УНР у листопаді 1921 р. очолював Бессараб. групу військ Армії УНР Після невдалого військ. рейду перебував у Румунії. У червні 1922 р. нелегал. прибув до Одеси під іменем Василя Свистунця. У липні 1922 заарештов. співробітниками Одес. губ. відділу ДПУ. Надзвичай. сесією Харків. губ. суду засуджений на 10 років ув'язнення. Після амністії у 1927 р. опинився у Польщі. Після повернення до СРСР звинувачений у шпигунській діяльності. 30 квітня 1929 р. Колегія ОДПУ засудила отамана до смертної кари. Ростріляний 10 травня 1929 р. у Москві.

БАНДАРЮК-ЛЫХО вскоре был пойман в Савранском лесу. Через несколько часов после поимки он скончался от 9-ти ран, полученных при перестрелке с сотрудниками ОГЧК²⁹.

С ликвидацией этих банд, Одесская губерния была почти очищена и могла свободно заниматься мирным строительством. Но в Балтском уезде еще оставался на воле опасный бандит бывш^{ый} командир Кавбригады Красной Армии и коммунист, перешедший на сторону банд, впоследствии командир Надднестрянской бригады войск У.Н.Р. Иван КИРШУЛ, он же состоял начальником штаба банды ЗАБОЛОТНОГО под фамилией СИРКО-КИРШУЛ. В течение ряда месяцев все попытки ни к чему не приводили только в мае с.г. удалось поймать его брата Демьяна /тоже бандит/, которому было предложено или выдать местонахождение брата Ивана Киршула, или быть расстрелянным. После долгих трудов и безрезультатных операций в течение 2-х с лишним месяцев, удалось обнаружить местопребывание Ивана КИРШУЛА /в железнодорожной будке, в 3-х верстах от станции Тымково Балтского уезда, по линии Рыбница-Слободка/, но предупрежденный вторым братом, /тоже Иван/ об аресте Демьян КИРШУЛА, он скрылся в кукурузе в районе этой же будки.

Просидев в засаде трое суток и использовав Ивана КИРШУЛА №2, сотрудник Одесского Губотдела 29 июля с.г. с опасностью для жизни захватили, державшего винтовку на изготовку, Ивана КИРШУЛА. Таким образом, все атаманы и банды Одесской губернии с этого момента прекратили свое существование.

18 июля с.г. около 12 часов ночи тов. ДУКЕЛЬСКИЙ получил от своего начальника секретного отделения сведения, что из одной из явочных квартир появилась новая фигура-полковник, уроженец Одессы, отсутствовавший за кордоном 3 года и приехавший с важным поручением. Из дальнейшего разработки выяснилось, что этот полковник прибыл из-за кордона, выполняет работу военного агента и собирается скоро выехать обратно, при чем, полковник настолько влиятельный человек и агент, что может гарантировать прямую и обратную переброску через кордон.

Мобилизовав все имеющиеся силы, тов. ДУКЕЛЬСКИЙ, не выпуская из поля зрения никого из лиц, имевших общение с полковником,

²⁹ Кирило Бондарук загинув, 19 січня 1922 р., намагаючись вирватись з оточення.

который на следующий день собирался с одним из давно наблюдаемых О.Г.Ч.К. лиц за кордон. Кроме того, один из секретных сотрудников был связан с ними также для следования за кордон в целях обеспечения постоянного наблюдения и успешной ликвидации при переброске за кордон.

Опасаясь разногласий при производстве операции и учитывая важность ее успешного завершения, тов. ДУКЕЛЬСКИЙ лично на вокзале подготовил эту операцию, но поезд в этот день вследствие отсутствия топлива был отменен. Полковник решил выехать подвойной на Тирасполь и, несмотря на уговоры секретного сотрудника, отказывался изменить свое решение. В этот момент он был потерян на Соборной площади из поля зрения наблюдателя. Получив об этом донесение, тов. ДУКЕЛЬСКИЙ немедленно привлек всю агентуру, а за малочисленностью таковой и артистов оперетты, наскоро объяснив им приметы полковника, рассыпая их по всему району Соборной площади. Через 5 часов он снова появился в поле зрения наблюдателей в удобный момент был схвачен и доставлен в Губотдел.

После ряда опросов удалось установить, что арестован известный Командующий Пивденной группы войск У.Н.Р. полковник ГУЛЫЙ-ГУЛЕНКО.

К какой награде представляется
К ОРДЕНУ КРАСНОГО ЗНАМЕНИ
ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Благодаря умелой и правильной постановке агентурного и оперативного аппарата, решительности и инициативе т. ДУКЕЛЬСКОГО, под его личным руководством пойман атаман-бандит ЗАБОЛОТНЫЙ Семен, его штаб и ликвидированы все его связи и явки, уничтожен Всеукраинский информатор, Командующий повстанческими отрядами Херсонщины БАНДАРЮК-ЛЫХО и его банда, связи и явки, ликвидирован бывший коммунист Командир Кавбригады \Красной Армии, перешедший на сторону банд, впоследствии Командир Надднестрянской бригады войск У.Н.Р. и Начальник штаба банды атамана ЗАБОЛОТНОГО – Иван КИРШУЛ, пойман известный Командующий Пивденной группы войск У.Н.Р. полковник ГУЛЫЙ-ГУЛЕНКО Андрей Алексеевич.

Отмечая самоотверженную и плодотворность деятельности тов. ДУКЕЛЬСКОГО в деле охраны и защиты революции Рабоче-Крестьянской власти, выразившуюся в поимке крупнейших атаманов-бандитов ЗАБОЛОТНОГО, БАНДАРЮКА-ЛЫХО, КИРШУЛА и ГУЛЫЙ-ГУЛЕНКО, что послужило к разгрому и ликвидации бандитизма в Одесской губернии, Г.П.У У.С.С.Р. ходатайствует перед В.У.Ц.В.К. о награждении тов. ДУКЕЛЬСКОГО ОРДЕНОМ КРАСНОГО ЗНАМЕНИ.

ПЕРДСЕДАТЕЛЬ ГПУ В. МАНЦЕВ
НАЧАДМИНОРГ ЧАСТИ Секретарь
ЦДАВО України, ф. 1, оп. 2, спр. 1164, арк. 27 -30.

№2

**Клопотання Державного політичного управління УСРР
Всеукраїнському центральному виконавчому комітету про
відзначення голови Подільського губернського відділу ДПУ
Леоніда Заковського державною нагородою за ліквідацію
осередків повстансько-партизанського руху на Поділлі³⁰**

**Не пізніше 2 липня 1923 р.
НАГРАДНОЙ ЛИСТ
на начальника Подольського Губотдела Г.П.У
ЗАКОВСКОГО Леонида Михайловича³¹**

³⁰ Вперше достеменні обставини загибелі С.Заболотного з'ясував К.Завальнюк, про що згадують у своєму довіднику В.Василенко і В. Данилюк. За 24 роки після публікації статті К.Завальнюка та через 13 років після виходу в світ класичної праці В.Василенка та В.Данилюка Я.Тинченко опублікував статтю про С.Заболотного, відмітивши, що до нього «іншим дослідникам не вдалося знайти низку документів про бойову діяльність, а також дату й обставини загибелі отамана» та навіть витяг з нагородного листа на нач. Поділь. губвідділу ДПУ «Левка Заковського» (насправді Леоніда) без зазначення архіву. Оскільки в особ. справі Л.Заковського, яка зберігається в ГДА СБУ, Одеса, цей документ відсутній, автори і вирішили ввести в науковий обіг цей документ.

³¹ Заковський Леонід Михайлович (Штубіс Генріх Ернестович) (1894 -1938). Народ. в Лібаві (Ліспая) Курлянд. губ. (за ін. даними – в маєтку «Рудбаржі» Рудбарен. Вол. Газенпот. повіту Курлянд. губ.) у родині лісника (кол. безземельного селянина, помер у 1898 р.), який служив у нім. барона – поміщика у маєтку «Рудбаржі»). Латиш. Член ВКП (б) з жовтня 1913 р. Депутат Верх. Ради СРСР 1 скликання. Освіта: початкова. До 1902 р. проживав з матір'ю – робітницею молоч. господарства у «Рудбаржі», потім був відправлений до ст. сестри до Лібави. Навчався у Лібав.

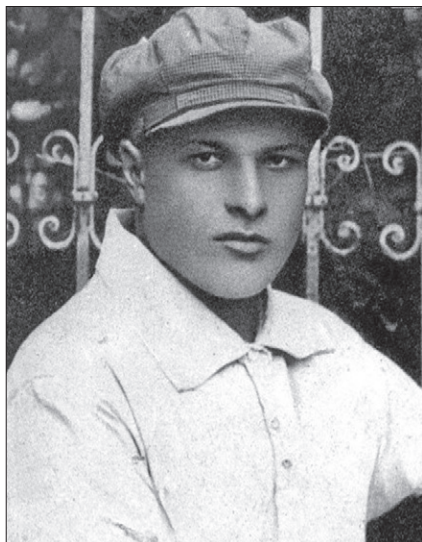
1. Вонарост 28 лет 2. Семейное положение3. Обрахование среднее. 4. Партийний стаж Член Р.К.П. с 1918 г. 5. С какогo времени в органах Ч.К. 1919 г.

чотрьохріч. 2-х класс. елемент. міськ. училищі, виключений з 3-го відділ. у 1909 р. за участь у першотрав. демонстрації. З дитинства брав участь у рев. русі – в будинку на оренд. матір'ю землі діяла конспірат. квартира Лібав. організації РСДРП(б). У 1909-11 рр. учень ремісника в приват. мідно-жерст. майстерні Ансона (Лібава). У 1911-12 рр. – палубний юнга, кочегар торг. пароплава «Курськ» Рос.-Схід.-Азіат. пароплавства на лінії Лібава-Нью-Йорк. У 1912-13 рр. – підмайстер мідно-механ. майстерні Ансона (Лібава). 27 лютого 1913 р., разом з братом Фріцем, заарештований за участь у діяльності рев. підпілля, і обшуканий поліцією за 3 дня був звільнений під гласний нагляд. З 6 листопада 1913 р. перебував у в'язниці в м. Лібава. З 29 листопада 1913 р. в ув'язненні в м. Мітава (Єлгава). 3 січня 1914 р. рішенням особ. наради МВС висланий на 3 роки під глас. нагляд до Поневезь. повіту Олонець. губ. З травня 1914 р. – відбував заслання у с. Ругозеро Ругозерсь. волості і у с. Шунга Олонець. губ. У січні 1917 р. прибув із заслання до Петрограду за підробленими документами на ім'я Л.Заковського, з тих пір користувався цим прізвищем, переховувався від мобілізації в армію. У лютому 1917 р. – учасник вул. боїв у Петрограді. У лютому-липні 1917 р. приєднався до Центру об'єднаних лат. груп РСДРП (б) Північ. району Петрограду, слюсар кустар. майстерень Дорофєєва, металіст заводу «Скороход» (Петроград). З липня 1917 р. – член звед. загону Червоної Гвардії Василівострів. району м. Петрограда, переховувався від поліції. З жовтня 1917 р. – учасник захоплення Петроград. телефон. станції, боїв під Гатчиною і Пулковим. З січня 1918 р. – розвідник, нач. загону розвідників ВЧК. У квітні-червні 1918 р. – член опер. штабу загону ВЧК (Москва). З 17 березня по травень 1918 р. – комендант ВЧК. У травні 1918 р. – голова контроль. комісії ВЧК. З травня 1918 р. по листопад 1919 р. – комісар з особ. доручень при президії ВЧК. У травні-червні 1918 р. – відряджений до Казані для ліквідації штабу «Спілки захисту Батьківщини та Свободи». У липні 1918 р. – січні 1919 р. – особливоупов. президії ВЧК (на Захід., Півден. і Схід. фронті). У 1918 р. на чолі особ. слідчої комісії та червоногвард. загону протягом 8 днів придушував повстання в ній. колоніях Саратов. губ. У січні – лютому 1919 р. – зав. ОВ Каспій.-Кавказ. фронту. У липні 1919 р. – голова спец. комісії Колегії ВЧК у Астрахані, для перевірки роботи ОВ XI-ї армії. У вересні – грудні 1919 р. – зав. СОЧ ОВ Москов. ЧК. У грудні 1919 р. – січні 1920 р. – зав. актив. частини ОВ Москов. ЧК. З 6 березня по травень 1920 р. – зав. ОВ Одес. губ. ЧК. З 17 березня 1920 р. по квітень 1921 р. – член колегії Одес. губ. ЧК. З червня 1920 р. по 4 квітня 1921 р. – нач. секрет.-опер. відділу Одес. губ. ЧК. З червня 1920 р. по 4 квітня 1921 р. – заст. голови Одес. губ. ЧК. З 4 квітня 1921 р. – зав. ОВ Одес. губ. ЧК. З квітня 1921 р. – голова Поділь. губ. ЧК. З 22 березня 1922 р. – нач. Поділь. губ. відділу ДПУ. З 6 березня 1923 р. – нач. Одес. губвідділу ДПУ. З 1 серпня по 27 жовтня 1925 р. – нач. Одес. окрвідділу ДПУ. З жовтня 1925 р. – в розпорядж. АОУ ОДПУ СРСР З 6 лютого 1926 р. – повпред ОДПУ по Сибір. краю (Новосибірськ). З 1 серпня 1930 р. – повпред ОДПУ по Захід.-Сибір. краю (Новосибірськ). З 10 квітня 1932 р. – голова ДПУ Білорус. РСР. З 11 липня 1934 р. – нарком внутр. справ Білорус. РСР. З 10 грудня 1934 р. – нач. УНКВС Ленінград. обл. З 20 січня по 20 квітня 1938 р. – нач. УНКВС Москов. обл. З 29 січня по 16 квітня 1938 р. – заст. наркома внутр. справ СРСР, усунутий з посади постановою політбюро ЦК ВКП(б). З 20 квітня 1938 р. – нач. будівництва Куйбишев. гідровузла і УТВК НКВС СРСР. З 30 квітня 1938 р. Заарешт. у м. Куйбишев. 29 серпня 1938 р. – військ. колегії Верх. суду СРСР за ст.58-1 п. «б», 58-8, 58-11 КК РРФСР засуджен. на смерть як англ.-нім. шпигун і учасник троцьк. організації та розстріляний. Комісар держ. безпеки 1-го рангу (1935). Нагород. орденом Леніна (1937), двома орденами Черв. Прапора (1921, 1932), орденом Черв. Зірки (1936), знаком поч. працівник ВЧК-ГПУ (V) N14 (1922); знаком поч. працівник ВЧК-ГПУ (XV) (1933).

МОТИВЫ НАГРАЖДЕНИЯ

Состоя Председателем Подольской Губчека впоследствии начальником губотдела, тов ЗАКОВСКИЙ направил все свое внимание вверенного ему аппарата на ликвидацию терроризирующего губернию бандитизма.

Получив в марте извещение из ВУЧК, о бегстве известного атамана ЗАБОЛОТНОГО и учитывая, что его появление в Подольской губ. и без того кишачей бандитизмом, грозит тяжелыми последствиями, тов. ЗАКОВСКИЙ сумел быстро выявить все его связи, и как только Заболотный появился, агентурный аппарат уже не выпускал его из своего поля зрения.

Леонід Заковський (1922 р.)

Далее было установлено, что Заболотный связался с известным атаманом Солтесом. Поймать их живыми не представлялось возможности, из опасения что во время боя они сумеют скрыться и потому тов. ЗАКОВСКИМ было дано распоряжение взять их в засаде спящими.

3 июля с/г Заболотный и Солтес в сопровождении 10 отъявленных бандитов расположились на ночлег в одном из мест указанных секретным. сотрудник, при чем бандиты были расположены в некотором отдалении от сарая, в котором находились Заболотный и Солтес.

Улучив удобную минуту сотрудники бросились на спящих, но видя что им не взять их живьем уложили обоих на месте.

При аналогичных условиях были ликвидированы известные атаманы Шпилевой и Левченко. Кроме указанных атаманов еще пойманы в результате длительных разработок до 50 главарей-атаманов и 20 банд, в том числе атаманы Кирилук, Гуменюк, Виторкульский, Равский и др.

К какой награде представляется
К ОРДЕНУ КРАСНОГО ЗНАМЕНИ.
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

Благодаря умелой и соответствующей постановке агентурного и оперативного аппарата, смелости и инициативе тов. ЗАКОВСКОГО, под личным руководством ликвидированы ряд банд и уничтожены видные главами-атаманы бандитских шаек терроризировавших долгое время Подольскую губ. Заболотный, Солтес, Шпилевой и др. Отмечая самоотверженную и плодотворную деятельность тов. Заковского в деле защиты революции и Рабоче-Крестьянской власти, выразившуюся в поимке крупнейших атаманов-бандитов, что привело к ликвидации бандитизма в Подольской губернии, Г.П.У. У.С.С.Р ходатайствует перед Ц.И.К о награждении тов. ЗАКОВСКОГО ОРДЕНОМ КРАСНОГО ЗНАМЕНИ.

ПЕРДСЕДАТЕЛЬ Г.П.У.У.С.С.Р. В. МАНЦЕВ
НАЧАДМИНОРГЧАСТИ

Секретарь
ЦДАВО України, ф. 1, оп. 2, спр. 1164, арк.34-34 зв.

Література:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
 2. Російський державний архів соціально-політичної історії
 3. Шаповал Ю.І, Пристайко В.І., Золотарьов В.А. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи. К.: Абрис, 1997. С. 466 – 467; Петров Н., Скоркин К. Кто руководил НКВД. 1934-1941. Справочник. М.:Звенья, 1999. С.181-182.
 4. Зинько Ф.З. Кое-что из истории Одесской ЧК. Одесса, 1998. С. 49-56.
 5. Гладков Т. К. Медведев. М.: Молодая гвардия,1985. С. 90.
 6. ВЧК-ГПУ: Документы и материалы / Ред.-сост. [и авт. предисл.] Ю. Г. Фельштинский. М.: ИГЛ, 1995. С. 188-189.
 7. Маймескулов Л.Н., Рогожин А.И., Сташис В.В. Всеукраинская чрезвычайная комиссия (1918–1922), Харьков: Основа, 1990. С. 338–339; Голиков Д.Л. Крушение антисоветского подполья в
- 172

СССР. Кн.1. М.: Политиздат, 1978. С. 318–320; Голіченко В. Вартові революції. Короткий нарис з історії чекістських органів України від часу їх утворення до 1922 р. К.: Політвидав України, 1966. С. 32–37; Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник. К.: УРЕ, 1987. С. 301.

8. Ряппо Я. Революционная борьба в Николаеве //Летопись Революции. 1924. №4(9). С. 31.

9. Дукельский С. ЧК на Украине. Chalidze Publications: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1989. С. 25.

10. Шаповал Ю.І, Пристайко В.І., Золотарьов В.А. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи. К.: Абрис, 1997. С. 83-85.

11. Нестор Махно. Крестьянское движение на Украине: 1918-1921 гг.: Документы и материалы. М.:РОССПЭН, 2006. С. 531.

12. Абраменко Л.М. Последняя обитель. Крым, 1920-1921 годы. К., МАУП, 2005. С.424-425.

13. Вирок Українській революції : «Справа ЦК УПСР» : науково-документальне видання / уклад. Т. Осташко, С. Кокін К.: Темпора, 2013. 688 с.

14. Дело членов Центрального Комитета Украинской партии социалистов-революционеров Голубовича, Петренка, Лизанивского, Часныка, Ярослава и др: Стеногр. отчет. Под редакцией Д. З. Мануильского и С. С. Дукельского. Харьков, 1921. 429 с.

15. На защите революции. Из истории Всеукраинской Чрезвычайной комиссии 1917-1922 гг. К., 1971. С. 284.

16. Шаповал Ю.И., Золотарёв В.А. «Гильотина Украины»: нарком Всеволод Балицкий и его судьба. М., Политическая энциклопедия, 2017. С. 56.

17. Тумшис М.А., Золотарёв В.А. Евреи в НКВД СССР. 1936-1938 гг. М.: Ун-т Дмитрия Пожарского, 2017. С. 284.

18. Дукельський С. ЧК-ДПУ // Український історичний журнал. 1991. № 1. С. 25.

19. Пиріг Р.Я. З історії Державного політичного управління України // Український історичний журнал. 1991. №1. С. 24.

20. Дукельский С. ЧК на Украине. Edmonton: Chalidze Publications: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1988. 151 с.

21. ВЧК-ГПУ: Документы и материалы / Ред.-сост. [и авт. предисл.] Ю.Г. Фельштинский. М.: Изд-во гуманит. лит., 1995. 272 с.

22. Дукельський С. ЧК-ДПУ // Український історичний журнал. 1991. №1. С. 25-36; № 3, С. 16-25.

23. Окіпнюк В.Т. Органи державної безпеки на транспорті в Україні в період формування та зміцнення радянського тоталітарного режиму (1929-1939 рр.) // Часопис Київського університету права. 2018. № 4. С. 54.

24. Кутек Т.Б., Ахметов Р.Ф. Розвиток фізичної культури та спорту на Житомирщині у 20-х роках ХХ століття/ Спортивна наука – 2017. Збірник наук праць III Всеукр. наук.-практ. конференції. 12 травня 2017 р. Житомир: Вид. ФОП Євенок О.О., 2017. С. 70.

25. Голодомор 1932-1933 років: документи і матеріали / Упоряд. Р.Я.Пиріг – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 2007. С. 994.

26. Павлюков А. Ежов. Биография. М.: Захаров, 2007, С.206-209, Петров Н., Янсен М. «Сталинский питомец» – Николай Ежов. М.: РОССПЭН, 2008, С. 65-66.

27. Наказ НКВС СРСР по особовому складу № 968 від 14 червня 1937 р.

28. Наказ НКВС СРСР по особовому складу №1167 від 15 липня 1937 р.

29. Наказ НКВС СРСР по особовому складу №150 від 29 січня 1938 р.

30. Маневич И. За экраном... М.: Новое издательство, 2006. С. 79.

31. Шаповал Ю. Непрощений. Олександр Довженко і комуністичні спецслужби. Київ-Варшава-Харків. 2022. С.280-281.

32. Указ Президиума Верховного Совета Союза ССР от 8 февраля 1942 г. «Об освобождении т. Дукельского С. С. от обязанностей Народного комиссара морского флота СССР» // «Ведомости Верховного Совета СССР», № 8 (167). 17.03.1942.

33. Кодинцев А. Я. Государственная политика в сфере юстиции в СССР. 30-50-е годы XX века. Куртамыш: ГУП «Куртамышская типография», 2008. С. 381, 387, 392.